

AYDIN'DA CUMHURİYETİN ONUNCU YILI KUTLAMALARI

*Yrd. Doç. Dr Günver GÜNEŞ**

Giriş

Cumhuriyetin ilk on yılı Türkiye Cumhuriyet tarihi açısından oldukça önemli bir zaman dilimi olmuştur. Bu dönemde Cumhuriyetin varlığını sürekli kılabilmek amacıyla bir an önce çağdaşlaşma hedefini yakalamak için gösterilen çabalar aynı zamanda Cumhuriyetin kökleşmesini ve güçlenmesini sağlayacak hareketler olmuştur. Sözü edilen dönemde bir yandan çağdaşlaşma amacıyla inkılap gerçekleştirilirken öte yandan da rejim karşıtı kişi ve kişilerle yoğun bir mücadele gerekmiştir. Bu mücadele de az da olsa ihmal yeni rejimin sonu olabileceğinden, rejimin yaşaması için uyanık ve dikkatli bir çalışma gerekmiştir. Yurt içinde Cumhuriyet, rejimi güçlendirme yolunda önemli adımlar atarken, yurt dışında da kendini kabul ettirmenin zorunluluğunu hissetmiştir. Bu anlamda Cumhuriyetin onuncu yılı yeni Türkiye Cumhuriyeti rejiminin içte ve dışta kendini benimsetmek, kanıtlamak, korumak ve güçlenmek için gösterdiği yoğun çabalarla geçen bir dönem olmuştur.¹

Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti Devleti onuncu yıl kutlamalarına büyük özen gösterilmesi, onun görülmemiş derecede renkli ve görkemli geçmesi, kendisinden sonra gelecek onuncu yıllara da örnek olması amaçlanmıştır. Nitekim Atatürk Onuncu yıl söylevinde “Ebediyete akıp giden her on sene de, büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle ve refah içinde kutlamayı gönülden dilerim”² derken bunun her on senede bir tekrarlanması isteğini belirtmiştir. Kısaca Onuncu yıl Türk ulusunun benliğini bulmasının ve cumhuriyetin varoluş mücadelesinin başarıyla sonuçlandırmasının bir kanıtı olmuştur. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti Devleti Onuncu yıl törenlerinin hazırlanmasında ve sunulmasında birinci derece rol almış ve bu konuda elinden gelen çabayı göstermiştir. Böylece bayram hazırlıkları yalnızca şehirleri ilgilendiren bir konu olmaktan çıkarılarak köylere varıncaya kadar yayılmıştır. Cumhuriyetin geleceği için çok önemli olan bu dönemin sonunda yapılan kutlamaların benzersiz bir şekilde gerçekleşmesi,

* Adnan Menderes Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Nezahat Demirhan, *Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın Türk İnkılap Tarihinde Yeri ve Önemi*, Ankara 1999, s. 166.

² *Hakimiyet-i Milliye*. 30 T.E. 1933.0.

duyulan gururun ve onurun herkesçe paylaşılması, ancak devletin bütün hazırlık çalışmalarını üzerine almasıyla mümkün olabileceği düşünülmüştür. O nedenle konu devlet düzeyinde ele alınmıştır.

Böylece Cumhuriyetin Onuncu yıldönümü için başlayan çalışmalar, kısa sürede ve eldeki olanaklar ölçüsünde çok güzel ve anlamlı bir kutlamanın gerçekleştirilmesi hedefine taşınmıştır. Bu çalışmalar içinde çeşitli amaçlara yönelik etkinlikler arasında, özellikle Cumhuriyetin tanıtılması ve benimsetilmesi yolundaki çalışmalar önemli bir yer tutmuştur.³ Bu amaçla sergiler, konferanslar, müsamereler, halk kürsüleri kurulması ve afişlerden yararlanılarak halkın Cumhuriyet değerlerini iyi tanıması ve inkılapları benimsemeleri sağlanmıştır. Bu çabalar büyük şehirlerden, en küçük köylere kadar gösterilmiştir.⁴ Türkiye Cumhuriyeti Devleti Onuncu Cumhuriyet yılı anısına bir çok rehber, kitap, tanıtım kılavuzu, şiir ve destan yayımladı. Gazete ve dergiler onuncu yıl şerefine özel sayılar ve ekler çıkardılar. Yurt dışında da Türkiye Cumhuriyetinin onuncu yılına epey ilgi gösterilmiş, özellikle basın Türkiye de olup bitenlere ciddi bir şekilde eğilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti için büyük bir önem taşımış olmasına rağmen Cumhuriyetin ilk on yılı şehir ve köylerdeki etkileri ve Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarında Türk halkının gösterdiği davranış biçimine ilişkin bugüne kadar ülkemizde çok az araştırma yapılmıştır. Cumhuriyet kutlamalarının farkına varan ve değişik bir bakış açısı sergileyen ve onuncu yıl kutlamalarının öneminden söz eden ilk araştırmacı Cemil Koçak olmuştur. Koçak konuyla ilgili yazısında onuncu yıl kutlamalarının sıradan kutlamalar olmadığı, cumhuriyet rejiminin içeride ve dışarıda da varlığını kanıtlama mücadelesinde olduğunu belirtmiştir.⁵ M. Emin Elmacı ise "İstanbul'da İlk Cumhuriyet Bayramı" başlıklı çalışmasında eski Osmanlı başkentinde 1924 yılında henüz resmen bayram ilan edilmeden önce Cumhuriyetin ilk yıldönümü kutlamalarını aktarmıştır.⁶ Tunca Varış fotoğraflarla Maraş'ta Cumhuriyetin Onuncu yılı kutlama törenlerini tek parti yönetiminin taşrada karizmatik ruhunu yansıtmıştır.⁷ Mevlüt Çelebi ise İzmir'de Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamalarını basın taranmasına dayalı olarak ayrıntılarıyla değerlendirmiştir.⁸

Bu alanda belki de en kapsamlı çalışma Nezahat Demirhan tarafından hazırlandı. "Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın Türk İnkılap Tarihinde yeri

³ *Kutlama Yüksek Komisyonu, Onuncu Yıl Rehberi*, Ankara 1933, s. 13-14.

⁴ Nezahat Demirhan, *a.g.e.*, s. 167.

⁵ Cemil Koçak, "Cumhuriyetin 10. Yılı Kutlamaları," *Tarih ve Toplum*, c. 8. sayı:46, Ekim 1987, s. 7.

⁶ Mehmet Emin Elmacı, Osmanlı Başkentinde Cumhuriyetin İlk Yıldönümü, *Toplumsal Tarih*, sayı:58, Eylül 1998, s. 14-19.

⁷ Tunca Varış, Fotoğraflarla Maraş'ta Cumhuriyetin Onuncu Yılı Kutlamaları, *Toplumsal Tarih*, sayı:22, Ekim 1995, s. 6-12.

⁸ Mevlüt Çelebi, İzmir'de Cumhuriyetin Onuncu Yılı Kutlamaları, *Son Yüzyıllarda İzmir Ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyumu Tebliğleri*, Hazırlayan:Tuncer Baykara, İzmir 1994, s. 247-262.

ve Önemi” başlığını taşıyan araştırmasında yazar Cumhuriyetin ilk on yılını, onuncu yılın önemini, onuncu yılda gerçekleştirilen kutlamaları, İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirleri merkez alarak ortaya çıkarmıştır.⁹ Sözünü ettiğimiz araştırma Anadolu halkının davranışlarına, Anadolu’daki kutlamalara birkaç istisna hariç fazla temas etmemiştir. Tek tek Anadolu’daki tüm şehirleri, kasabaları ve köyleri tabii ki bir çalışmanın çerçevesine yerleştirebilmek olanaklı değildir. Oysa mikro ölçekteki bu tür çalışmalara oldukça fazla ihtiyacımız bulunuyor. Böyle olmasına rağmen ne yazık ki ülkemizde yakın geçmiş bile sık tekrarlara boğulmuş durumda. Araştırmacılar aynı şeyleri tekrarlamaktan hala bıkmadılar. Çevremiz farkına varmadığımız tarih zenginliğiyle dolu. Bu düşüncülerle bir vesile ile Aydın’da değerli sanat tarihi uzmanı Mustafa Kenan Özkan’ın Aydın’daki Onuncu Yıl Anıtları etrafında Cumhuriyet Kutlamalarıyla ilgili çalışmasından haberdar oldum.¹⁰ Bu çalışmadan yola çıkarak Aydın İl Halk Kütüphanesinde ciddi bir şekilde korunarak günümüze kadar ulaşabilmiş Cumhuriyetin Onuncu Yılı Kutlamalarına ilişkin olağanüstü bir fotoğraf koleksiyonuyla karşılaştım. Koleksiyon Cumhuriyetin Onuncu yılında Aydın’daki coşkuyu, heyecanı adeta dakika dakika, canlı hale getirmişti. Bu belgeliği, basın taramasıyla destekleyerek Aydın’ın on yıllık cumhuriyet serüvenini ve cumhuriyetin onuncu yılında Aydın’daki kutlamaların kaynağına ulaşma mutluluğuna eriştim.

CUMHURİYETİN YENİDEN YARATTIĞI KENT: AYDIN

Batı Anadolu’nun en önemli yerleşim yeri merkezlerinden olan Aydın 1919-1922 yılları arasında yaşadığı Yunan işgali sonrasında tanınmayacak bir hale gelmişti. 7 Eylül 1922 tarihinde Yunanlılar Aydın’dan ayrıldıklarında bıraktıkları manzara oldukça korkunçtu. 28 Haziran 1919 tarihinde çıkan Aydın büyük yangını sonrasında Cuma, Tabaklı, Ramazanpaşa, Dükkanönü Mahalleleriyle yedi Türk Mahallesi, Hasanpaşa, Sebze Çarşısı, Manifatura, Kunduracılar Çarşısı ile Rum Mahallesi tamamen yanmıştı.¹¹ Savaş sonrası ise Aydın adeta bir harabe şehir görünümündeydi.¹² Şehrin Türk nüfusu göçle terk ettikleri topraklarına geri dönerken, daha önce Aydın’da yaşayan yaklaşık 6-7 bin civarındaki Rum ve Yahudilerden oluşan gayr-i müslim nüfus çeşitli nedenlerle Aydın’dan ayrılmıştı.¹³ 1922 yılı sonlarında şehirde sosyal, kültürel ve ekonomik yaşam tamamen durmuştu. Ne-

⁹ Geniş bilgi için, bkz. Nezahat Demirhan, *Cumhuriyetin Onuncu Yılının Türk İnkılap Tarihinde Yeri Ve Önemi*, Ankara 1999.

¹⁰ Mustafa Kenan Özkan, *Aydın İlinde Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları, Onuncu Yıl Anıtları*, Aydın Valiliği İl Kültür Müd. Yay No:3, Aydın 1999.

¹¹ Asaf Göksel, *Milli Mücadelede Aydın*, Aydın 1964, s. 345.

¹² Şehrin genel görünüşünü anlatan raporlarla ilgili bkz: Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)* Ankara 1999, s. 464-465.

¹³ *Yurt Ansiklopedisi* “Aydın” c. II, s. 1038.

redeyse tamamı yanmış kentte halk derme çatma barakalarda yaşamaya çalışıyordu. Yol, su, elektrik yoktu. Eğitim durmuştu. Sıtma'nın kırıp geçirdiği kentte sağlık tesisi de bulunmuyordu. Ekonomik yaşam tümüyle boşluk içerisindeydi. Kamu hizmetlerinin zorlukla ilerlediği Cumhuriyet öncesi Aydın'da memurlara da maaşları gecikmeli olarak verilebiliyordu. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Aydın halkı Cumhuriyet idaresiyle birlikte kenti yeniden kurmak için sınırlı olanaklarıyla imar faaliyetine girişmişlerdir.¹⁴

Türkiye Cumhuriyeti Atatürk önderliğinde çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için bir dizi devrimlerle harekete geçerken, Kurtuluş Savaşı'nda çok acılar çekmiş Aydın Kenti de eski acıları anımsatan yangın ve yıkıntı yerleri üzerine yepyeni bir uygarlık yaratma kararlılığında olmuştur. 1923 yılından 1933 yılına kadar geçen 10 yıllık süreçte gerek merkezi yönetimin gerekse yerel yönetimin desteği ile Aydın'da yapılan imar çalışmalarında 7.300.000 lira sarf edilmiştir. Bu on yıllık zaman diliminde yeni bir hükümet konağı, vali konağı, bir hususi muhasebe dairesi, dört banka, altı mektep, iki fırka binası, iki sinema, bir askeri mahfeli, bir fırka mahfeli, bir belediye binası, sekiz otel, yirmi han, iki yüz elli mağaza, dükkan ve kahvehane, üç belediye apartmanı, 3526 ev ve altı fabrika yapılmıştır.¹⁵ 1923 yılında tüm olanaksızlıklara rağmen kentin şehir planı hazırlanmıştır. Türkiye'de şehir haritası yaptırmak fikri ilk defa bu girişimle Aydın'da ortaya çıktığı gibi, Aydın planlı kentleşmeye Cumhuriyet eliyle girmiştir. Cumhuriyetin ilk on yılında Hükümet Bulvarı, Gazi Bulvarı, Kazım Karabekir Caddesi, Mimar Sinan Caddesi, Çankaya Caddesi, Sakarya Caddeleri tamamlanmış, Aydın geniş bulvar, modern cadde, mahalle düzeni kavramlarını Cumhuriyetle birlikte tanışırken, kent büyük okalipütüs ağaçlarıyla süslenmiştir.¹⁶ Kent merkezindeki büyük park, modern mezbaha¹⁷ meyve pazarı ile küçük hal binası, çocuk sağlığını koruma amaçlı süt çocuğu muayene ve müşavere evi¹⁸ sözünü ettiğimiz dönemde açılıp faaliyete geçirilmiştir.

Osmanlı Devletinin uzun yıllar ihmal ettiği halk sağlığı konusu Cumhuriyet idaresiyle birlikte ele alınan en önemli meselelerden biri olmuştur. Menderes Nehri ile kent içinden gelen Tabakhane Deresi ıslah edilirken, Aydın Kentinde yaşayanları tarih boyunca zor durumda bırakan sıtma hastalığıyla da mücadeleye başlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Aydın'da Memleket Hastanesi, Belediye Kliniği, Sıtma Mücadele Merkezi, Çocuk Bakım Evi çalışmaları ile sağlık alanında önemli mesafeler alınmıştır.¹⁹

¹⁴ Günver Güneş, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydın, *Tarih Ve Toplum*, cilt 40, sayı:239, Kasım 2003, s. 49.

¹⁵ *Ant.* 29 Ekim 1933.

¹⁶ Cumhuriyetin 50. Yılı Armağanı, *Aydın İl Yıllığı*, Aydın 1973, s. 529.

¹⁷ *Ant* 14 Mayıs 1933.

¹⁸ *Ant* 16 Mayıs 1933.

¹⁹ *Cumhuriyetin 15. Yılında Aydın*, Aydın 1938, s. 20.

Cumhuriyet rejimi yüzyıllardır Aydın'ın en önemli sorunlarından biri olan asayiş ve güvenlik sorunlarını da çözmüştür. Saltanat zaptiyesinin baskısı, gaddar mültezimin zulmünden bıkmış olan köylü rahat etmek için geçmişte dağa çıkmayı en kolay yol olarak görürken, Cumhuriyetle birlikte efe ve zeybekliği bırakarak sosyal yaşamın önemli bir parçası haline gelmiştir.

Cumhuriyetin ilanından önce Aydın'da ticaret büyük ölçüde yabancı firmaların, acentaların ve azınlıkların elinde bulunuyordu. Cumhuriyet yönetiminde Aydın'da ekonomik yaşamın bu yapısal özelliği değişmemiş; ancak üretim ve ticari denetim yabancı firma ve azınlıklar yerine Müslüman-Türk tüccarlara geçmiştir.²⁰ Kentte ticari aktiviteyi arttırmak için 1924 yılında Ramazanpaşa Mahallesinde bir Pazar yeri açılırken, ticari faaliyetleri yönlendirmek amacıyla Aydın Ticaret Odası da aynı tarihlerde kuruluşunu tamamlamıştır.²¹ 1933 yılı itibariyle Aydın Ticaret Odasına kayıtlı 170 tüccar bulunuyordu. Kuruluştan hemen sonra kentteki Rum ve Yahudilerin ayrılmasıyla tökezleyen ekonomik yaşam, Cumhuriyet idaresinin aldığı rasyonel tedbirlerle canlandırılmıştır.

Eğitim ve Kültürel alanda Cumhuriyetten önce geri kalmış köhne bir yapı sergileyen Aydın kenti Cumhuriyetle birlikte modern eğitim binalarına, eğitim araç gereçlerine, eğitim müfredatına kavuşmuştur.²² Aydın'da ilk dergi ve gazetelerde Cumhuriyetle birlikte yayın hayatına atılmışlardır. Doğu dergisiyle başlayan süreç Menderes, Yeni Menderes, Büyük Menderes, Ant ve Aydın gazetelerinin 1931-1933 yılları arasında çıkışı izlemiştir.²³ Cumhuriyetin ilk on yılında kentte kültürel hayatı canlı tutan iki konu vardı. Biri 1923-1931 yıllarında faaliyet gösteren Türkocağı²⁴ diğeri de 1932 de faaliyete geçen Halkevi idi.²⁵ Aydın halkı tiyatroyu, sinemayı, çağdaş müziği, modern sporları, halk konserlerini, konferansları, dil, güzel sanatlar kurslarını önce Türk Ocağında, sonra daha geniş bir çerçevede Halkevinde tanıdı.

1923-1933 döneminde Türkiye çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak amacıyla bir dizi reformu yaşama geçirirken, yoğun bir toplumsal destek ihtiyacı hissedilmiş ve bu destek yurdun pek çok şehriden geldiği gibi Aydın'da da güçlü bir çılgınlıkla yükselmiştir. Cumhuriyet yönetimine verilen bu destek şüphesiz Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarına da coşkulu bir biçimde yansımıştır.

²⁰ "Aydın" *Yurt Ansiklopedisi*, c. 2, s. 1031.

²¹ *1967 Aydın İl Yıllığı*, s. 251.

²² A. Adnan Öztürk, *Türkiye'de Modern Eğitimin Gelişimi Ve Aydın İli*, Aydın 1999, s. 59.

²³ Bilgin Çelik "Cumhuriyet döneminde Aydın Basını", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c. III, sayı:8, yıl:1998, İzmir 1999, s. 154.

²⁴ Günver Güneş, Aydın Türkocağı (1923-1931), *Türk Yurdu*, c. 22, sayı:181, Eylül 2002, s. 51-57.

²⁵ Bilgin Çelik, Tek Parti Döneminde Aydın, Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevinin Yeri, *Toplumsal Tarih*, cilt:11, sayı:66, Haziran 1999, s. 39-48, Adnan A. Öztürk, Cumhuriyet İdeolojisini Halka Yayma Girişimleri, Halkevi ve Aydın Halkevi, *Tarih ve Toplum*, c. 31, sayı:182, Şubat 1999, s. 42.

CUMHURİYETİN ONUNCU YIL KUTLAMALARI VE AYDIN'DA YAPILAN HAZIRLIKLAR:

Devletlerin ve kurumların hayatlarında 10-25-50-75 gibi yıllar önemli yıldönümleridir. 1925 yılında milli bayram olması kabul edilen 29 Ekimin²⁶ Onuncu yıl kutlamaları Türk Devrim kadrosu için daha da büyük bir önem taşıyordu. Tüm ülkede bu anlamda ciddi hazırlıklar yapılmıştır. Aydın Kentinin yöneticileri de başta Valilik, Belediye, C.H.F. ve Halkevi olmak üzere hükümetin hazırlamış olduğu programı eksiksiz hayata geçirebilmek için özveriyle çalışmışlardır. Aydın'da öncelikle Cumhuriyetin onuncu yıl kutlama komitesi seçilmiş ve komite Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlama Vilayet Komitesi bu hususta çalışma programı belirleyerek o yüksek günü eksiksiz kutlamak için azami bir şekilde çalışmasını kararlaştırmıştır. Köylere kadar gönderilen kutlama programı halk arasında büyük ilgi uyandırmıştır.²⁷ Aydın Valisi Fevzi (Toker) Beyin başkanlığında CHF Reisi Etem Kadri, Belediye Reisi Nafiz (Karabudak) Bey, Halkevi Reisi Neşet (Akkor) Bey, Kaymakam Ziya ve Maarif Müdürü Salih Beylerden oluşan Aydın Vilayet Kutlama Komitesi törenler konusunda ilk toplantısını 22 Temmuz 1933 tarihinde yapmıştır. Komite tarafından hazırlanan kutlama programı 5 Ağustos 1933 tarihinden itibaren Aydın Vilayetine bağlı kaza, nahiye ve köylere dağıtmaya başlanmıştır. Törenlerin yapılacağı alan konusunda ise uzun tartışmalardan sonra Gazi Paşa Mektebi karşısındaki Saraçlar Tarlası diye bilinen alanın Cumhuriyet Bayramı Meydanı yapılması kararı alınmıştır.²⁸ Bu amaçla Saraçlar Tarlası Cumhuriyet Bayramı Meydanlığı yapılması için Belediye Reisi ile Belediye mühendisinin fenni incelemeler yaparak gerekli tertibatı almışlardır. Komitenin 8 Ağustos tarihli toplantısında bu alan 10.100m² olarak ölçülmüş, daha sonra 34 dönüme kadar genişletilmiştir.²⁹ Aynı toplantıda bayram hazırlıklarında görevlendirilmek üzere altı alt komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonlar şu şekilde teşkil etmiştir.³⁰

Merasim Komitesi: Belediye Reisi Nafiz Bey (Başkan), Yüzbaşı Kazım, Jandarma Mülhaka Kasım, İkinci Komiser Fahri Beyler.

Donanma ve Dekrasyon Komitesi: İnhisarlar Müdürü Sırrı Bey (Başkan), Belediye Fen Memuru İrfan, Nafia Memuru Halit Ziya ve Üçüncü Komiser Nafiz Beyler.

Matbuat Komitesi: Anadolu Ajansı Muhabiri M. Asaf Bey (Başkan), üyeler Ant gazetesi sahibi Vasfi Hilmi, Fırka Katibi ve Gazete muhabiri Osman Hilmi ile Kadastro Baş Fen Memuru Seyfi Beyler.

²⁶ *Düster* 3 Tertip, cilt:6, 21Nisan 1341.

²⁷ *Ant* 22 Temmuz 1933.

²⁸ Asaf Gökbel -Hikmet Şölen, *Aydın İli Tarihi*, İstanbul 1936, s. 179, *Ant* 7 Ağustos 1933.

²⁹ *Ant* 5 Ağustos 1933, *Ege Tecim ve Endüstri Büyük Kılavuzu*, İzmir 1937, s. 691.

³⁰ *Ant* 9 Ağustos 1933.

Radio Komitesi: Raif Muhittin ve Vahit Beyler.

Şiir, Destan, Konferans ve Konserler Komitesi: Refik Yıldırım Bey (Başkan), öğretmenler İhsan, İsmail Hakkı Beyler ile İlk Mektepler Müfettişliği Usamettin Beyler.

Temsil Komitesi: Başkan Hüseyin Avni Bey, Bedriye Avni, Sabiha Nafiz Hanımlar, Agah Tuğrul ve Şükrü Beyler üye idiler.

12 Ağustosta bu altı komiteye istatistik ve grafik yardımcı komitesi adıyla bir komite daha eklendi. Komite de Baş mühendis Kemal Bey (Başkan), Maarif Müdürü Salih Bey, Sıhhiye Müdürü Emin, Belediye Fen İşleri Müdürü İrfan ve Spor Müdürlüğü Katibi Hasan Tahsin Beyler üye seçilmişlerdir³¹.

Vilayet Komitesi 18 Ağustosta Aydın Halkevinde gerçekleştirdiği büyük çaplı toplantısında ilk olarak Türkiye Cumhuriyetinin on yıllık tarihçesini anlatacak 50 sayfalık bir broşür hazırlamayı kararlaştırmıştır.³² Benzer bir hazırlık Ticaret Odasında da gözlenmiştir. Ticaret Odası da Aydın'ın ticari gelişimi ortaya koyacak bir çalışma içerisine girmişti. Törenler sırasında Aydın Kentinin bayrak ve flamalarla süslenmesi işini de Aydın Hilal-i Ahmer Şubesi üzerine aldı. Hilal-i Ahmer Aydın Şubesi Cumhuriyet bayramında bütün müesseseler, mağaza ve evlerini bayraklarla donatacağını dikkate alarak Hilal-i Ahmer'e bir gelir temin etmek amacıyla her cins ve boyda yünlü ve iyi bayraklarla çeşitli süs kağıtları, küçük boyda kağıt bayraklar, konfeti ve serpantinler gibi süs eşyaları satmaya karar vermiş, bu amaçla İstanbul'da yalnızca yerli malı ürünler satan bir fabrika ile anlaşmıştı.³³ Onuncu yıl marşının halka iyi öğretilmesi için okulların dışında Halkevi salonu ile bando dairesinde 4 Ekim 1933 tarihinden itibaren derslere başlanmıştır. Aydın Halkevi Salonundaki dersleri İlk Mektepler Musiki Muallimi Ali Rıza Bey ile Bando Şefi Mehmet Necati Beyler vermişlerdir. Halkevi ayrıca bayramda söz söyleyecek hatipleri tespit etmiş, CHF Vilayet Heyetinden üç kişi de Halk Kürsülerinin hazırlıkları ile ilgilenmişlerdir. Halkevi İdare Heyeti 25 Eylül akşamı yaptığı olağan toplantıda Cumhuriyetin Onuncu yıl dönümünde temsil edilecek oyunları yeni yapılan Halkevi Sinemasında verilmesine ve onuncu yıl anısına çıkarılması düşünülen broşürde yayınlanması düşünülen yazıların hazırlanması kararlaştırılmıştır.³⁴

³¹ Ant 15 Ağustos 1933.

³² 22 Ağustos 1933 tarihli Ant gazetesinde sözü edilen sosyal, kültürel, ekonomik yönden Aydın'ın on yıllık cumhuriyet serüvenini anlatacak bu eserin basılıp basılmadığı konusunda bir bilgiye ulaşamadık.

³³ Aydın Hilal-i Ahmer'i ayrıca bayramda fakir mektep talebesinden 12 tanesine elbise yaptırmaya karar vermiş, bunun için okullara bir yazı yazarak bu 12 öğrencinin ismini istemiştir. Ant 20 Eylül 1933.

³⁴ Ant 27 Eylül 1933.

Kutlamalarda ihtiyaç duyulan eşyaların temini konusunda merkezi yönetimin yanı sıra eşraf ve kurumlarında vilayet komitesi emrine teberruda buldukları görülmüştür. Bunlar arasında Akseki Ticaret Bankası Aydın Şubesinin 100 liralık yardımını dikkat çekiciydi.

Cumhuriyet kutlamalarının gösterişli bir biçimde gerçekleşmesi için büyük gayret gösteren Aydın yerel basını da başlıklarını etkinlik haftasından itibaren bayramın içeriğine uygun atmaya başlamıştı. Gazeteler “Yurttaş! Ailene, Çocuğuna Yaptıracağın Yeni Elbiseyi Büyük Cumhuriyet Bayramında Yaptırmayı Borç Bil” gibi ilanlara yer verdiler.³⁵

Onuncu Cumhuriyet bayramında Aydın’da maarif müdürlüğünün yapacağı etkinlikleri değerlendirmek amacıyla 4 Ekim günü Aydın Maarif Müdürü Salih Beyin başkanlığında Aydın Şehir Merkezi ilk mektep baş muallimleri ve müfettişleri toplanmışlar ve müfettişler bölgelerindeki umumi köy mekteplerinde temsil verilmesini temin etmişlerdir. Kaza ve nahiyeye mekteplerinin mektepsiz köylerde de temsiller vermesi hususunda tertibat alınması bu toplantıda öneri olarak sunulmuştur.³⁶ Bayram sırasında Aydın Şehrinin aydınlatılmasına özel bir önem verilmiş, bunun için Sanatlar Mektebine gidilerek konunun uzmanlarıyla görüşmeler yapılmış ve kutlamalar sırasında şehrin aydınlatılması işi halledilmiştir.³⁷ Ekim ayının ilk haftasında C.H.F merkezinden Vilayet Fırka İdare Heyetine küçük boyda millî fabrikalarda üretilmiş, ipekten Türk ve fırka bayrakları parti ve halkevi üyelerine dağıtılmıştır. Bayraklar sol yakaya, ilik hizasına okların ucu aşağıya gelecek şekilde takılacak, halkevi ve parti mensupları yakalarında bu bayraklar olduğu halde törenlere katılmaları sağlanacaktır. Törenler sırasında kullanılacak bayraklar CHF merkezinden doğrudan ilçe ve bucaklara da gönderilmiştir. Cumhuriyet kutlamaları sırasında gerçekleştirilmesi düşünülen önemli bir etkinlik de “Cumhuriyeti, inkılapları, on yıllık değişimi anlatan vecizelerin halkevi ve fırka salonlarına yazılarak asılması oluşturuordu.”³⁸

Aydın Belediyesi tören alanı olarak belirlenmiş olan Cumhuriyet Meydanını düzenleme çalışmalarını Ekim ayının ikinci haftasına girildiğinde yoğunlaştırmış, alan törenler sırasında elli binden fazla kişiyi alabilecek genişlikte yapılmıştır. Bayramda asılacak Türk bayraklarının gelişi güzel dükkan, ev ve terzilerde hazırlanması, bayrak talimatnamesine uygun olmayan görüntüleri ortaya çıkarmış, bu göze hoş gelmeyen durumun önünün alınması için Aydın Valiliği ilgili makamlara müracaatta bulunarak bayrak talimat-

³⁵ Ant 5 T.E 1933.

³⁶ Ant 7 T.E 1933.

³⁷ Vilayet Komitesi daha sonra yaptığı bir toplantıda da bayramda aydınlatma yapacak banka, cemiyet ve müesseselerin elektrik almak için komite üyesi Belediye Reisi Nafiz Bey’e başvurmalarını talep etmiştir. Ant 8. T.E 1933.

³⁸ Ant 9 T.E 1933.

namesine uygun olmayan bayrakların yapılıp satılmasının önüne geçilmesini istemiştir.³⁹ Aydın Halkevi İçtimai Yardım Kolu bayramda giydirilecek yoksul çocukların elbiselerini temin etmeye çalışırken, Halkevi Sinemasının elektrik tesisatının tamamlanması için gerekli olan ödeneğin kullanılması hususunda Halkevi idaresine yetki vermişti. 11 Ekim 1933 tarihinden itibaren CHF merkezinden köy kanununun uygulandığı köylere dağıtılmak üzere 317 tane bayrak gönderilmiştir. Söz konusu bayraklar Defterdar Mensucat Fabrikasında yün şaldan yapılmış bayraklardı.⁴⁰

Daha önce yapılması kararlaştırılmış olan vecizeler ve inkılap sözlerinin bezler üzerine yazdırılma işi ekim ayının son haftası tamamlanmış, kentte konacağı yerler belirlenmiş, elektrik tesisatı hazırlanmış, halk kürsüleri için yerler tespit edilmiş, matbuat işlerine hız verilmiş, grafiklerin yapılmasına devam edilmiştir. Bayramda Aydın'da 150 tane döviz asılacaktı. Kentte sergiler içinde hummalı bir faaliyet göze çarpıyordu. Sergilerde gazi köşesi, genel ve mahalli maarif köşesi, eski ve yeni mekteplerin farkları, Aydın'daki mekteplerin tarihçesi, içtimai faaliyetler, içtimai yurdun teşkilatı, kitap köşesi, çeşitli kanunların çocuklara sağladığı haklar köşeleri düzenlenmeye başlanmış, 26 Ekim sabahına kadar bu çalışmaların bitirilmesi konusunda görüş birliğine varılmıştır.⁴¹

Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamaları öncesi Aydın'da yoğun ilgi üzerine piyasada bayrak kalmaması sonucu bayrak fiyatları korkunç oranda artmış, halk bu duruma tepki göstermiş, Ant gazetesi de bu haksızlığın önüne geçilmesi için yetkilileri göreve çağıran yazılar yazmaya başlamıştı.⁴²

16 Ekim tarihli komite toplantısında köylerde yapılacak törenler için de son hazırlıklar vilayetçe gözden geçirilmiştir. Ankara'dan gönderilen destan, levha ve bayraklar köy nutukları dağıtılmış, köylerdeki evlere bayrak ve fenerler temin edilmiştir. Köy evlerinin cepheleri Mersin dallarıyla süslenmeye başlanmış, hazırlanan köy Cumhuriyet meydanlarında yakılacak meşaleler için meşalelikler yaptırılmış, davullar tutulmuş, ziyafetler için de hazırlıklara son şekil verilmiştir.

15 Ekim Pazar günü Aydın pazarında eşine az rastlanan coşkulu bir manzara vardı. Ant gazetesi bu görüntüyü okuyucularına şöyle aktarmıştır "Satacağını satan köylüler, bayram için bayrak ve fenerlerini alıyor, elbise ısmarlıyor, eşine entarilik kestiriyordu. Bayrak satan dükkanların önünde bekleyen kalabalık çıkan bayrakları kapışıyordu. Bu nedenle bayrak bezinin yardası (91 cm gelen İngiliz uzunluk ölçüsü) 45 kuruşa yükselmesine rağmen"

³⁹ Ant, 10 T.E 1933.

⁴⁰ CHF merkezinde fırka ve halkevi mensuplarına bayramdan bir gün önce teslim edilmek üzere fırka bayrakları da gönderilmiştir. Ant 12 T.E 1933.

⁴¹ Ant 14 T.E 1933.

⁴² Ant 15 T.E 1933.

men Aydın'da bez bulunamıyordu. Bir önceki hafta 15 kuruşa satılan bayrakların fiyatı iki hatta üç katına çıktı. Gelecek hafta ise aynı bayrağın fiyatının elli kuruşa çıkması bekleniyor. Bu durum karşısında gümrüklerde bekleyen bez ve ampullerin çıkarılabilmesi için iktisat vekaleti bir an önce izin vermeli bu sıkıntı ve pahalılığın önü alınmalıdır".⁴³

Aydın CHF bütün mahalle ve ocak heyetlerinin katılımıyla 16 Ekim akşamı bir toplantı yapmış, bayram için partinin yapmakta olduğu hazırlıklar bu toplantıda gözden geçirilmiş, mahalle ocakları kendi aralarında ikişer üçer birleşerek bayrama yakışır taklar yapmaya karar vermişlerdir.⁴⁴ Aydın'daki okullarda bayram hazırlıkları çerçevesinde yirmi gün süreyle tatil edilmişlerdir.⁴⁵

Vilayet Kutlama Yüksek Komisyonu bayram günlerinde halka verilecek konferans ve temsillere büyük önem veriyordu. Bu nedenle halk hatiplerinin vereceği binlerce nutuk dışında binlerce konferans ve temsil hazırlanıp dağıtılmıştı. Piyesler her yerde köy meydanlarında, bölük karargahlarında dekorsuz olarak temsil edilecekti. Özellikle Aka Gündüz'ün "Yarım Osman" piyesi köyler için yazıldığından bütün köylerde oynatılması planlanmıştır.⁴⁶

AYDIN'DA CUMHURİYETİN ONUNCU YIL KUTLAMALARI:

Aydın gazetesi kutlama hazırlıklarını heyecanlı ve coşkulu bir şekilde okuyucusuna aktarırken, bayram günü Aydın'ı şöyle tasvir ediyordu. "Aylar öncesinden hazırlanan program gereği Aydın Şehri 29 Ekim 1933 tarihinde taklar, bayraklar ve dövizler asılırken, binaların ön cepheleri, merisin ve defne dallarıyla bezenmişti. Cumhuriyet Meydanı da bir gelin gibi süslenmişti. Her Aydın'lı bayram için yeni diktirdikleri elbiseleriyle, yeni elbise yaptıramayanlar ise en temiz giysileriyle bayrama katıldılar. Cumhuriyet Meydanında Halkevi ve Vilayet Kutlama Heyeti tarafından hazırlanan 150 döviz asılmıştır.

Halk kürsüsü bütün meydana hakim bir vaziyette hatiplerin heyecanlı nutuklarını söylemeleri için hazırды. Esen ılık hava bütün kulaklara on yılın on asra tekabül eden yüksek feyizlerini fısıldıyordu. Bu günün büyüklüğünü yalnız Türkiye değil bütün dünya kutsuyor, konuşuyor ve kutluyordu. Gazi

⁴³ Ant 17 T.E 1933.

⁴⁴ Ant 18 T.E 1933.

⁴⁵ Ant, 21 T.E. 1933 Maarif Vekaleti celilesinden gelen tamim ile ildeki bütün ilk ve orta mektepler 23 Ekim'den itibaren derslere ara vermişlerdir. Okullarda öğleden önce Cumhuriyetin on senelik gelişimiyle ilgili konferanslar verilecek, öğleden sonra da sergi ve süslemelerle uğraşılacaktı. Ant, 23 Ekim 1933.

⁴⁶ Ant, 24 T.E 1933.

Türkiye'si Cumhuriyetçi Türk Milleti, inkılapçı Türk varlığı çağdaş uygarlık yolunda on sene içerisinde dolu bir alem yarattı. İşte anlı şanlı Onuncu Cumhuriyet yılını on birinci yıla teslim eden ilk gününü gönüllere heyecan veren coşkulu sevinci ve gurur dolu görüntüsü böyle idi. Her Türk yurttaşı bu büyük günün bu kutsal saatinde geleceğe kıvançla, güvenle ve büyük bir umutla bakıyordu. İçinden gelen coşkuyla “Ne Mutlu Bana ki Ben Türk Yaratıldım” diye haykırıyordu.

Cumhuriyet Meydanında yediden yetmişe herkes büyük bir heyecan dalgası içinde yüzüyordu. Mükemmel bir düzen içinde yer almış olan askerler kazandıkları zaferin mutluluğunu yaşıyorlardı. Sıra ile yerlerini almış olan mekteplerin bu günün küçüğü yarının büyüğü olan talebeleri hep bir ağızdan Cumhuriyet Marşını söylüyorlardı. Cumhuriyet Meydanını dolduran binlerce Aydınli bir yumruk, bir yürek olmuş Türk düsturunu, Türk birliğini, Türk azametini tarihe tekrar ettiriyorlardı. Yalnız Aydın değil bütün Türkiye böyle idi.⁴⁷

Tören programı uygun şekilde devam etti, önce askerler düzen içinde yerlerini almışlar, ardından Aydın'daki okullar Cumhuriyet Meydanında kendilerine ayrılan yerlere sıralanmışlardı. Aydın Valisi Fevzi Bey beraberindeki zevatla selam duran askerlerin önünden geçmiş, sıradaki mekteplerin önünde durarak; onlarla kısa kısa onuncu yılın önemi ile ilgili konuşmalar yapmıştır. Öğrenciler valinin samimiyetinden etkilenerek “Türk'üz Ne Mutlu Bize Yaşasın Cumhuriyetimiz Ta Ebedilere” diye tempolu tezahüratta bulundular. Bu arada CHF katibi parti üyelerine tören devam ederken fırka bayraklarını dağıtıyordu. Üyeler bu bayrakları yakalarına taktılar. Saat 10'da Cumhuriyet Meydanı derin bir sessizliğe bürünmüştü. Radyoda Atatürk onuncu yıl nutkunu seslendirecekti. Radyo hoparlöründe meydana gelen bir arıza nedeniyle Aydın halkı Gazi Mustafa Kemal'in konuşmasını dinleyemediler. Bu talihsiz gelişmeye rağmen geçit resmine geçilmiştir.

Ant gazetesi geçit törenini okuyucularına şöyle anlatıyordu: “Vali Bey, Vilayet Erkanı, Halk Fırkası ve Halkevi İdare Heyetleri ile diğer heyetler yerlerini aldılar. Bando geçit marşını çalarak ilerledi. Kahraman askerler beşüş çehreyle, dik ve gururla başlarını çevirerek selam vererek geçtiler. Jandarma da, polis de gayet intizamlı bir şekilde tören geçidini yaptılar. Mektepler ellerinde pankartları ve tören arabaları ile ilerliyordu. Önlerinde halkevi bandosu bir vücut olmuş halk, önde fırka ve halkevi erkanı olarak Cumhuriyet marşını söylüyorlardı. Geçit resmine katılan binlerce kişi, cemiyetler, mektepler Türk varlığının ruh birliğini temsil ettikleri bu heyecanlı günde her Türk'ün gözlerinden damlayan sevinç ve övünç gözyaşları birer çağlayan olup akıyor, her damlası bir güneş olup gözlerde parlıyordu. Meydanı dolduran binlerce Aydınli büyük bir coşku ve heyecan içindeydi. Hilal-i

⁴⁷ Ant, 30 T.E 1933.

Ahmer ve Himaye-i Etfal, tuhafiyeciler, cemiyetlerin tören arabaları, sanatlar mektebi ile orta mektep izcilerinin vakur tavırları, halkevi spor kulübünün civan gibi sporcuları ile Cumhuriyet, Güzelhisar, Gazipaşa ve Yedieylül İlk Mekteplerinin süslü tören arabaları gönüllere bambaşka bir sevinç veriyordu. Halide Hatun Kız Mektebinin geçit resmi ise 10 yaşındaki cumhuriyetin ayrı bir güzelliği idi.⁴⁸

Geçit resmine katılan kabileler yürüyüşlerini tamamlamalarının ardından ellerinde bayrak ve dövizler olduğu halde Gazi Bulvarından çarşıya doğru yönelmişlerdir. Cadde ve sokakları dolduran yurttaşların alkışları arasında Cumhuriyet marşını söyleyerek Hükümet Binası önünden sevgi ve saygı ifadeleri ile ayrıldılar. Kalabalık grup Hilal-i Ahmer takımı geçip, Milli Aydın Bankası ile Ziraat Bankası ve Belediye önünde “Yaşasın Cumhuriyet” sloganları attı. Tören alayı buradan Aydın Demiryolu Köprüsünü geride bırakıp, halkevine uğramış, ardından da fırka binaları önünde durarak partiye ve rejime bağlılıklarını bildirmişlerdir. Kalabalık “Ne Mutlu Bana Ben Türküm” haykırıları arasında öğleden sonra Şehitler Abidesi önünde yapılacak merasimde toplanmak üzere dağılmıştır.

29 Ekim günü öğleden sonra saat 15’de Şehitler Abidesi önünde toplanan Aydınlılar, anıta fırka, halkevi ve belediye tarafından çelenklerin konulmasının ardında bütün şehitlerin anısına saygı duruşunda bulunulmuştur. Şehitler Abidesinde yapılan törenden sonra, Belediye Çocuk Bahçesinin açılış merasimi gerçekleştirilmiştir. Vali Fevzi Bey’in yaptığı açılış sırasında Aydın Belediye Başkanı Nafiz Bey de bir nutuk vermiştir.

29 Ekim akşamı yapılacak törenler için Cumhuriyet Meydanı meşaleler, fenerler ve elektrik lambalarıyla aydınlatılmış, 20:15’te Ankara Radyosundan Cumhuriyetin ilanına dair verilecek konferans için yapılan kürsüye büyük bir radyo konmuştur. Aydın halkı saat 19:30’dan itibaren toplanmaya başladılar. Kadınlar ve çocuklar Gazi Bulvarından radyoyu dinlediler. Konferansın ardından atılan yüzbir pare top atışından sonra Cumhuriyet uğruna ölenler anısına bir dakikalık saygı duruşunda bulunuldu. Bu anda Cumhuriyet 11 yaşına girmiş Aydın’daki tüm fabrikalar ve taşıtlar düdüklarini öttürmüşler, fener alayları düzenlenmiş, mızık ve davullar çalmaya başlamıştı. Evlerinde olanlar ise gramofonlarıyla bu tempoya katıldılar. Cumhuriyet marşı hep bir ağızdan söylendi. Hükümet Konağı, Fırka Binası, Ramazan Paşa ve Eski Yeni Camilerin minarelerinden havai fişekler atıldı. Bayrama katılan Aydın halkı Hükümet Bulvarından inerek Belediye ve CHF önünde sevinç ve saygılarını ifade eden gösterilerde bulundular. Aynı gün saat 22:30’da Aydın Halkevi Temsil Şubesi tarafından, Halkevi Yeni Sinema Salonunda Behçet Kemal Çağlar’ın “Çoban” piyesi oynandı. Oyun öncesin-

⁴⁸ *Ant*, 30 T.E 1933.

de Cumhuriyet Marşı söylenmiş, ardından Muallim Hulusi Erdoğan, Güzelhisar Mektebi Muallimi Şemsi Beyin konuşmalarını takiben CHF Katiibi Osman Bey Gazi Mustafa Kemal'in nutkundan Cumhuriyet'in nasıl ilan edildiğine dair olan kısmı okumuştur. Temsil alkışlarla dinlenen bu nutuktan sonra başlamıştır.⁴⁹

30 Ekim pazartesi günü törenler saat 9:00'da Paşa Yaylası yolunun açılmasıyla başladı. Aynı gün saat 11'de Aydın'a taşkınlarıyla büyük zarar veren Tabakhane Deresinin ıslahı ve kanal açılması merasimiyle devam edildi. Yapılan işlerle ilgili olarak CHF idare heyetinden Mühendis Hıfzı Bey burada bir konuşma yapmış, Vali Fevzi Bey de izahatlarda bulunmuştur. Saat 12'de Azmak yolu hizmete açılırken, 13:30'da İnhisarlar (Tekel) Baş Müdürlüğü binasının temel atma töreni gerçekleştirilmiştir. Saat 15:00'da Orta Mektep talebeleri tarafından Halkevi Temsil salonunda "Şer'ie Mahkemesinde" piyesi temsil edildi. Akşam programında ise Vilayet Kutlama Komitesi tarafından Orta Mektep Talebe Yurdu (Aydın Lisesi Spor Yurdu) binasında resmi bir ziyafet verilmiştir.⁵⁰

Bayramın üçüncü günü olan 31 Ekim Salı günü Cumhuriyet Meydanında saat 15:00'de tüm Aydın halkının iştirakiyle toprak alma merasimi yapıldı. Askerler, mektepler, halk, müessese ve cemiyetler ilk günkü düzen içerisinde Cumhuriyet Meydanındaki yerlerini aldılar. Tören istiklal marşı ve Cumhuriyet yemini ile başlamış, daha sonra belediye temsilcisi ile fırka temsilcisi tarafından birer konuşma yapılmıştır. Sonra sırası ile Vali, Fırka, Halkevi, Belediye Reisleri ile daha önceden seçilmiş bir kız ve bir erkek talebe, bir harp malulü ve bir şehit çocuğu birer avuç toprak alıp Ankara'ya gönderilmek üzere hazırlanan torbaya koydular. Vilayet Kutlama Komisyonu kesenin ağzını mühürleyip Ankara'ya doğru yola çıkardı.⁵¹ Toprak alma töreni Halkevi Bandosunun çaldığı Cumhuriyet Marşının söylenmesiyle son bulmuştur.

31 Ekim akşamı Aydın Halkevi Yeni Sinema Salonunda temsil şubesi tarafından Aka Gündüz'ün "Mavi Yıldırım" oyunu Muallim Hulusi Erdoğan Beyin "Cumhuriyet ve İnkılaplar" üzerine konuşması halk tarafından coşkuyla karşılanmıştır.⁵² Temsil Şubesi Reisi Hüseyin Avni Beyin "gelecek on yılda yüksek ve hızlı ilerleyişte seneleri asırlar yapan Türk Cumhuriyetinin feyizli işleriyle neş'eler içinde kutlama dileği" hınca hınç dolu Aydın Halkevi Sinema Salonunda bunların heyecanını arttırmış, alkışlarla karşı-

⁴⁹ *Ant*, 30 T.E 1933.

⁵⁰ *Ant*, 31 T.E 1933.

⁵¹ Sözü edilen topraklar büyük olasılıkla 1935 yılında Anton Hanak ve Josef Thorak tarafından yapılan Kızılay'daki Güven Anıtında kullanılmış olmalıdır. Aydın müzesi uzmanlarından Sanat Tarihçi M. Kenan Özkan'dan alınan bilgi.

⁵² *Ant*, 1 T.S 1933.

lık bulmuştu. Temsil sonunda başarılarından dolayı Aydın'lılar adına Belediye tarafından Halkevi Temsil Şubesine bir yazı ile teşekkür edilmiştir. Halkevi Salonunda Cumhuriyet kutlamaları sırasında açılan sergide Aydın'da Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 10 yıl içinde yapılan başarılı işler grafiklerle gösterilmiştir. Aydın'daki üç milli bankanın yaptıkları işlerin büyüklüğü ziyaretçiler tarafından takdirle karşılanmış, ziyaretçiler hayranlıklarını ifade etmişlerdir.⁵³

Aydın'daki yerel basın da Cumhuriyet kutlamalarına büyük ilgi göstermiştir. Ant gazetesi 29 Ekim 1933 tarihli nüshasını büyük boyutta çıkarmıştır. Gazete bu sayısını tamamen onuncu yıla ayırmış, onuncu yıl kutlamalarını tüm tafsilatıyla okuyucusuna aktarmıştır. Cumhuriyet kutlamalarına görkemli bir katkı olarak 29 Ekim 1933'te "Aydın" isimli bir gazetede yayın hayatına başlamıştır.⁵⁴ Aydın Halkevi de faaliyetlerini anlattığı broşürü cumhuriyetin onuncu yılında tamamlayarak yayınlamıştır.⁵⁵

CUMHURİYET KUTLAMALARINDA AYDIN'DA HALK KÜRSÜLERİNİN KURULUŞU:

Tüm ülkede olduğu gibi Cumhuriyetin Onuncu yıl kutlamaları büyük ve coşkulu törenlerin düzenlenmesi yanında geniş bir propagandaya da dönüşmüştü. Bu propaganda çalışmalarında CHF değişik bir yöntem izledi. Türk halkına rejimi daha iyi anlatabilmek için "Halk Kürsüleri" kurulması kararlaştırıldı. Bu çerçevede CHF Umumi İdare Heyeti 19. 09. 1933 tarihinde "Halk Kürsüleri" kurulmasına dair bir talimatname yayınladı. Talimatnameye göre Halk Kürsüleri parti teşkilatı bulunan il ve ilçe merkezlerinde, halkın en çok toplanabileceği yerlerde kurulacaktı (madde 1) kadın, erkek 18 yaşından büyük her yurttaş Halk Kürsüsünde söz söyleme hakkına sahipti (madde 4) Kürsülerde yapılacak konuşmalara Türk İnkılabı, Cumhuriyet ve bağımsızlığın değerine ve önemine yönelik olacaktı (madde 6)⁵⁶ Bu kapsamda Cumhuriyetin Onuncu yılında 356 şehir ve kasabada, 822 Halk kürsüsünde üç gün boyunca 5885 nutuk verilmiştir.⁵⁷

Cumhuriyeti Kutlama Yüksek Komisyonunun Aydın Vilayet Kutlama Reisliğine gönderdiği tebliğde Cumhuriyetin faziletlerini anlatacak ko-

⁵³ Mustafa Kenan Özkan, a.g.e., s. 50.

⁵⁴ Ant, 30 T.E. 1933 Gazete 1944 yılına kadar yayın hayatında kalmıştır.

⁵⁵ Aydın Halkevi Broşürü, İzmir 1933.

⁵⁶ Cumhuriyet Halk Fırkası Katibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebliğatı c. 3, Ankara 1934, s. 73.

⁵⁷ Hakkı Uyar, "Tek Parti Yönetiminde Halka Yönelik Propaganda" İnkılap ve İstiklal Konferansları "Toplumsal Tarih, sayı:17, Mayıs 1995.

nuşmalara ve şiirlere Halk Kürsülerinde yer verileceği izah edilmiştir.⁵⁸ Halk Kürsülerinin hazırlanması işiyle Aydın CHF Vilayet İdare Heyetinde üç kişilik bir heyet seçilmiş, Aydın Halkevi Hitabet ve İrşat Yardımcı Komitesi de Cumhuriyet bayramında söz söyleyecek hatipleri tespit etmiştir⁵⁹. Bu anlamda Aydın CHF ile Halkevinin çalışmaları sonrasında Cumhuriyet bayramında yapılacak konuşmalar için ikisi Hükümet Meydanında olmak üzere başlangıçta dört Halk Kürsüsü konulması planlandı, daha sonra Hükümet Meydanına konulması düşünülen iki kürsüden birisi daha sonra Cumhuriyet Meydanına Halkevinin önüne konulmuştur. Kürsülerden birinin de Şehitler Abidesine yerleştirildiğini o yıl ki bayramda çekilmiş olan fotoğraflardan öğreniyoruz.⁶⁰ Aydın'da Halkevi İdare Heyeti Neşet (Akkor) Beyin Başkanlığında 23 Ekim akşamı toplanarak bayram hazırlıkları ile Halk Kürsülerinden söylenecek sözler hakkında bir toplantı yapmış ve bu hususlarda ilgili esaslar belirlenmiştir. Komisyon bayram günlerinde halka verilecek konferans ve temsillere ayrı bir önem vermiştir. Bu nedenle halk hatiplerinin vereceği binlerce nutuktan başka binlerce konferans hazırlanıp dağıtılmıştır.⁶¹ Bu hazırlıklar sonrası Aydın'da Cumhuriyetin Onuncu Yıl kutlama törenlerinde ilk kez "Halk Kürsüleri" oluşturulmuştur. Bütün yurttaşların söz söylebileceği kürsülerde yapılacak konuşmalar bir saat ile sınırlandırılmıştır. Konuşmaların ana teması "Cumhuriyet umdelerini izah etmek, kanuna riayetkar olmak" şeklinde belirlenmişti.⁶² Aydın'da yapılacak kutlama programında "Halk Kürsüleri" ile ilgili bilgi altıncı sırada verilmiştir. Buna göre "C.H.F'nin hazırlayacağı kürsüler de hitabet, konferans ve musahabeler yapılacak, on senelik Cumhuriyet hayatının feyizlerini ve inkılabın büyüklüğü izah olunacaktır. Ceza kanunu ahkâmının men ettiği hususat müstesna olmak üzere isteyen vatandaşlar inkılabı, Cumhuriyete ve onun yükselişine ait kanaatlarını bu kürsülerde serbestçe ifade edeceklerdir. Memurlarında resmi vazifeleri ile kanunda memnu cihetleri hariç olmak üzere bu kürsülerden söz söylemeleri faydalı olur" deniyordu.⁶³ Halk Kürsülerinde konuşmak isteyen vatandaşlar konuşmadan bir gün önce isimlerini CHF Halk Kürsüleri heyetine yazdırıyorlardı. 1933 yılı Cumhuriyet bayramı törenlerinde CHF Aydın Vilayeti İdare Heyeti tarafından tespit edilen zaman dilimlerine göre Halk kürsülerinde konuşma saatleri şöyle tespit edilmişti.

⁵⁸ "Cumhuriyet Kutlama Yüksek Komisyonunun Vilayet Kutlama Reisliğine Gönderdiği Tebliğ", *Ant*, 5 Ağustos 1933.

⁵⁹ *Ant*, 5 T.E 1933.

⁶⁰ Mustafa Kenan Özkan, *Aydın İlinde Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları, Onuncu Yıl Anıtları*, Aydın Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Cumhuriyetin 75. yılı Kültür Eserleri Dizisi 1, Aydın 1999, s. 50.

⁶¹ *Ant*, 24 T.E 1933.

⁶² "Halk Kürsüleri", *Ant*, 9 T.E 1933.

⁶³ "Türk İnkılabı Asrı Yıla Sığırdı Onuncu Cumhuriyet Bayramını Kutlama Merasimi Programı" *Ant* 29 T.E 1933.

29.10.1933 Saat 14-17

30.10.1933 Saat 9-17

31.10.1933 Saat 9-17

Onuncu yıl Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sırasında Aydın'da 29 Ekim takip eden üç gün boyunca Halk Kürsülerinden isteyen vatandaşlar Cumhuriyetin erdemleri ve ilkeleri hakkında konuşmuşlardı. Söz gelişi bunlardan Kadaastro Baş Fen Memuru Seyfi Bey Cumhuriyet Meydanındaki kürsüden akşam bir hitabe verirken, Aydın Sanatlar Muallimi İsmail Hakkı Bey de kendi yazdığı "Cumhuriyet Güneşi" adlı şiirini bayramın ikinci günü Halk Kürsüsünden okumuştur.⁶⁴ Geniş halk kitlelerinin yoğun ilgisiyle karşılanan "Halk Kürsüleri" programı daha sonraki yıllarda da ulusal gün ve bayramlarda da uygulamaya devam edilmiştir.

Sonuç

Yunan işgalini büyük bir tahribat yaşayarak görmüş olan Aydın Kenti kurtuluşla birlikte yaralarını sarmaya başlamıştır. Savaş sürecinde yanmış, yıkılmış, inanılmaz acılar yaşamış olan kent Cumhuriyetle birlikte yeniden imar edilmiştir. Cumhuriyetin aydınlanmacı yüzüyle ekonomik ve kültürel alanda görülen canlanma Aydın'ı çağdaş, modern bir kent haline getirmiştir. Cumhuriyete çok şey borçlu olan Aydın halkı Cumhuriyet kutlamalarına da büyük bir içtenlik ve coşkuyla katılmıştır. Aydın Vilayeti Kutlama Komitesinin aylarca süren çalışmaları sonucu hazırlanan bayram programı aksatılmadan uygulanmış, kentlisi, köylüsü tüm Aydın halkı üç gün süren bayram kutlamalarına sevincini, mutluluğunu ve heyecanını katarak iştirak etmiştir. Türk devriminin lideri Atatürk'e ve Cumhuriyete bağlılığını her vesile ile dile getiren Aydın Kenti, Cumhuriyetin Onuncu Yıl kutlamalarında da aynı bağlılığı sergileme ve ispat etme şansı bulmuştur.

Özet

29 Ekim 1923'te ilan edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun onuncu yılı bütün yurttan düzenlenen ve üç gün süren törenlerle kutlanmıştır. Onuncu yıl kutlamalarına büyük önem verilmesi, onun görülmemiş derecede renkli ve görkemli geçmesi, kendisinden sonra gelecek onuncu yıllara da örnek olması amaçlanmıştır. Bu çerçevede Aydın Kenti de Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarına kentlisi, köylüsü büyük coşku ile katılmıştır. Aydın Kenti'nin 1923-1933 yılları arasında geçen Cumhuriyetin ilk on yılı eski yaraların sarıldığı ve yeni heyecanlarla kalkınma atılımlarının başlatıldığı bir

⁶⁴ M. Kenan Özkan, *a.g.e.*, s. 50.

dönem olmuştur. Kent sosyal ve ekonomik alanda gösterdiği modernleşme çabalarıyla düzensiz bir kasaba görünümünden kurtularak, çağdaş bir gelişme çizgisi izlemiştir. Yaşayarak öğrenilen cumhuriyet kazanımları Onuncu yılda bu nedenle yüksek heyecana ve büyük kutlamalara dönüşmüştür. Onuncu yıl kutlamaları ulusça duyulan onurun, gururun paylaşılması şeklinde olmuş, merkezden gönderilen yönergelerle etkinliklerin programlı bir biçimde yapılması sağlanmıştır.

Bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti için büyük önem taşıyan Cumhuriyetin ilk on yılının heyecanının ve coşkusunun Onuncu yıl kutlamaları adıyla tanımlanan törenlerin Aydın Kent merkezi ve köylerindeki etkileri ile halkın gösterdiği davranış biçimi üzerine yoğunlaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Onuncu Yıl Kutlamaları, Aydın Kenti, Türkiye Cumhuriyeti, Türk Devrimi, Aydın Halkevi.

Abstract

Tenth anniversary of Turkish Republic which was established in 29th 1923 was celebrated all whole country during three days. Giving very high importance to the celebrations was resulted from the idea aiming to create an example for future celebrations which should be distinguished and magnificent as previous ones in this approach, Aydın city celebrated the tenth anniversary of republic vigorously with all people also villages. The era between 1923 and 33 was the years of recovering of Aydın city that was damaged deeply by Greek occupation. During these years, the city was reconstructed according to modern requirements and gained an appearance like a modern city rather than a town because of high efforts of improvement both for social and economical purposes. Gains of republic by obtained from life practices are the main reason for these magnificent celebrations. The celebrations which were programmed by central bureaucracy had reflected national honour and pride.

This paper is focused on celebrations of the tenth anniversary of republic around Aydın in terms of their effects and acceptance by people.

Key Words: The Tenth Anniversary, Aydın City, Republic of Turkey, The Turkish Revolution, Aydın People House.

Cumhuriyetin Onuncu Yılında Aydında Yapılan Törenlerde Geçit Resmindeki Sporcular

Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları Sırasında Kurulmuş Olan Halk Kürsüsünde Bir Asker Konuşmacı

*Cumhuriyetin Onuncu Yıl kutlamalarında Geçit Töreninden Sonra
Aydın Hükümet Konağı Önünde Toplanan Kalabalık*

*Aydındaki Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamalarında
Gazipaşa İlk Mektebi Geçit Töreninde*

*CHF Mesudiye Semt Ocağının Törenler Sırasında
Kurduğu Takızafer*